

Η Υπαίθρια Διαβίωση ως Μοντέλο Αειφόρου Τουρισμού

Ζωή Θεοδοσάκη

Εκπαιδευτικός ΠΕ 06, Μέλος Π.Ο. ΚΠΕ Παρανεστίου

z.theodosaki@hotmail.co.uk

Αναστασία Αγαθαγγέλου, Msc

Εκπαιδευτικός ΠΕ 11, Μέλος Π.Ο. ΚΠΕ Φιλίππων

anast_kpe@yahoo.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ:

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι να συνδέσει τις έννοιες «Υπαίθρια διαβίωση» και «Αειφόρος Τουρισμός» και να αναδείξει πώς και γιατί η Υπαίθρια Διαβίωση μπορεί να αποτελέσει μια εναλλακτική τουριστική πρόταση, που να συμβαδίζει μάλιστα και με τις ιδιαίτερες ανάγκες που προκύπτουν από τις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές συνθήκες των ημερών μας. Επίσης, η παρούσα εργασία θα παρουσιάσει και την φιλοσοφία και την πρακτική που έχει αναπτύξει το Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Παρανεστίου επάνω στο θέμα της Υπαίθριας Διαβίωσης και την προώθηση αυτής στα ελληνικά εκπαιδευτικά πράγματα.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: Κ.Π.Ε. και Αειφόρος Τουρισμός

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: Υπαίθρια διαβίωση, ελεύθερη κατασκήνωση, αειφόρος, τουριστικό μοντέλο, εναλλακτικός

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι να συνδέσει τις έννοιες «Υπαίθρια διαβίωση» και «Αειφόρος Τουρισμός» και να αναδείξει πώς και γιατί η Υπαίθρια Διαβίωση μπορεί να αποτελέσει μια εναλλακτική τουριστική πρόταση, που να συμβαδίζει μάλιστα και με τις ιδιαίτερες ανάγκες που προκύπτουν από τις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές συνθήκες των ημερών μας. Το γεγονός ότι σε πανεπιστήμια του εξωτερικού (πχ Acadia University <http://rec.acadiau.ca> και CPIT New Zealand <http://www.cpit.ac.nz>) υπάρχουν αυτή τη στιγμή τίτλοι που παρέχουν τόσο προπτυχιακές όσο και μεταπτυχιακές σπουδές στην « υπαίθρια διαβίωση και αειφόρο τουρισμό» καταδεικνύει: α. ότι η σύνδεση ανάμεσα στις 2 έννοιες έχει γίνει

σε αυτές τις κοινωνίες και β. ότι η ανάπτυξη και ανάλυσή τους είναι τόσο ευρεία που καλύπτεται μέσα από ένα ολόκληρο πρόγραμμα σπουδών. Η παρούσα εργασία λοιπόν δεν μπορεί να αισιοδοξεί να καλύψει το θέμα διεξοδικά παρά να κάνει μια πολύ πρωταρχική αναφορά και σύνδεση.

Επίσης, η παρούσα εργασία θα παρουσιάσει και την φιλοσοφία και την πρακτική που έχει αναπτύξει το Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Παρανεστίου επάνω στο θέμα της Υπαίθριας Διαβίωσης και την προώθηση αυτής στα ελληνικά εκπαιδευτικά πράγματα.

Ο τουρισμός στις μέρες μας αφορά ολοένα και περισσότερους ανθρώπους στον πλανήτη, δεδομένης της:

1. Βελτίωσης του βιοτικού επιπέδου των ανθρώπων των δυτικών κοινωνιών, που επιτυγχάνεται με παιδεία, συνθήκες εργασίας, διαβίωσης κτλ
2. Ραγδαίας ανάπτυξης της τεχνολογίας, κυρίως της τεχνολογίας πληροφορίας και μεταφορών - συγκοινωνιών

Ο τουρισμός αφορά τόσο τους ταξιδιώτες όσο και τους εργαζόμενους σε αυτόν τον τομέα, που δεν είναι καθόλου μικρή μερίδα του πληθυσμού.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Παγκοσμίου Συμβουλίου Ταξιδιών και Τουρισμού, το 2000 περίπου το 8% των εργαζομένων παγκοσμίως απασχολούνταν στην τουριστική βιομηχανία. [περίπου 200 εκ. θέσεις εργασίας]. (στοιχεία από World Travel and tourism Council, 2000). Αρκεί να σκεφτεί κανείς πως τα ποσοστά αυξήθηκαν τα τελευταία 10 χρόνια για να συνειδητοποιήσει πως πρόκειται για μια τεράστια βιομηχανία.

Σαν κάθε βιομηχανία, η τουριστική βιομηχανία αφήνει το οικολογικό της αποτύπωμα, καθώς είναι εξαιρετικά ενεργειοβόρα και απορριμματογόνα. Ιδιαίτερα όταν αναπτύσσεται σε κάποιες περιοχές που δεν έχουν επαρκείς φυσικούς πόρους και υποδομές για να «αντέξουν» αυτό το βάρος. Αν πάρουμε το παράδειγμα των ελληνικών νησιών, ο τουρισμός τους καλοκαιρινούς μήνες αυξάνει τον όγκο των απορριμμάτων προκειμένου να καλύψει τις ανάγκες των επισκεπτών (νερό, αναψυκτικά κτλ) ενώ η ανακύκλωση είναι ανέφικτη λόγω της ιδιαίτερης γεωγραφίας που έχουν τα ελληνικά νησιά. Ακόμα και ο χώρος ταφής των απορριμμάτων είναι περιορισμένος και πολύ συχνά καταλήγουν στη θάλασσα.

Επομένως, σε ορισμένες περιπτώσεις, δεν μιλάμε καθόλου για ανάπτυξη ενός τόπου με τον τουρισμό αλλά για υποβάθμισή του, όταν οι συνθήκες είναι τόσο ιδιαίτερα επιβαρυντικές για το περιβάλλον.

Οι αρνητικές περιβαλλοντικές συνέπειες της τουριστικής βιομηχανίας μπορούν να συνοψιστούν στις εξής ακόλουθες:

- Κατανάλωση ορυκτών καυσίμων για τις μετακινήσεις των επισκεπτών και αντίστοιχες εκπομπές ρύπων, συμπεριλαμβανομένων και των αερίων θερμοκηπίου.

- Κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας για τη συντήρηση ξενοδοχειακών μονάδων, με αυξημένες ανάγκες σε κλιματισμό, θέρμανση, θέρμανση νερού, προκειμένου να προσφέρουν «πολυτελείς» συνθήκες διαβίωσης στους επισκέπτες.
- Κατανάλωση τροφίμων εισαγωγής (με το αντίστοιχο ενεργειακό αποτύπωμα), και πάλι προκειμένου να προσφέρουν στο επισκέπτη ποικιλία, και στα πλαίσια του ανταγωνισμού της πολυτελούς προσφοράς
- Παραγωγή όγκου απορριμμάτων από προϊόντα συσκευασίας (εμφιαλωμένα νερά, ποτά, αναψυκτικά, παγωτά κτλ). Αρκεί να σκεφτεί κανείς ότι τα περισσότερα ελληνικά νησιά, που υποδέχονται χιλιάδες τουριστών κάθε χρόνο, δεν έχουν αποθέματα φρέσκου νερού ούτε για να καλύψουν τις ανάγκες των ντόπιων πληθυσμών.

Η έννοια «αιφόρος τουρισμός» λοιπόν, έχει γίνει μια από τις λέξεις κλειδιά στη διαβούλευση για μια τουριστική ανάπτυξη περιβαλλοντικά ενοποιημένη, [και έρχεται] κυρίως σαν αποτέλεσμα της συνειδητοποίησης ότι οι περιβαλλοντικές συνέπειες αυτής της ραγδαία αυξανόμενης βιομηχανίας δεν μπορούν πλέον να αγνοηθούν (Hunter and Green, 1995).

Η Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία - όπως αυτή θεσπίστηκε από το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, Πολιτισμού και Αθλητισμού και όπως αυτή υπηρετείται από τα ανάλογα σχολικά προγράμματα αλλά και από τα ΚΠΕ (Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης) ανά την Ελλάδα - καλείται να δώσει τέτοιες κατευθυντήριες στους μαθητές των σχολείων αλλά και στους ενήλικες εκπαιδευόμενους όλων των ηλικιών ώστε να αλλάξουν στάσεις και συμπεριφορές πάνω στο θέμα του τουρισμού, και να μπορούμε στο μέλλον να μιλάμε για «αιφόρο τουρισμό» και για ένα τουριστικό μοντέλο «περιβαλλοντικά ενοποιημένο».

Το Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Παρανεστίου έχει σχεδιάσει και υλοποιεί από το 2010 προγράμματα Υπαίθριας Διαβίωσης για μαθητές αλλά και για ενήλικες.

Το πρόγραμμα του ΚΠΕ Παρανεστίου για μαθητές είναι διήμερης διάρκειας και εφαρμόστηκε πιλοτικά το 2011, και ως κανονικό πρόγραμμα το 2012 και εξής. Στόχοι του προγράμματος είναι – μεταξύ άλλων – και

- η ανάπτυξη και ανάδειξη ενός μοντέλου τουρισμού που δείχνει μεγαλύτερο σεβασμό στο περιβάλλον και στην αειφορική διαχείριση φυσικών πόρων
- η προώθηση ενός προτύπου «διακοπών και διαχείρισης ελεύθερου χρόνου» που έχει μεγαλύτερη αμεσότητα με τη φύση και γνωριμία με το φυσικό περιβάλλον.

Το πρόγραμμα εκπαίδευσης ενηλίκων, που εφαρμόζεται από το 2010 είναι τετραήμερης διάρκειας και στοχεύει – μεταξύ άλλων:

- να προάγει την έννοια της Υπαίθριας Διαβίωσης ως εναλλακτικό τρόπο διακοπών στους ενήλικες.

- να παρέχει βιώματα και υποδείξεις για ορθό τρόπο Υπαίθριας Διαβίωσης, με σεβασμό στο χώρο φιλοξενίας και κατανόηση για τη φέρουσα ικανότητα του χώρου επίσκεψης
- την άθληση και κίνηση σε υπαίθριους χώρους.

Τα προγράμματα Υπαίθριας Διαβίωσης, όπως σχεδιάστηκαν και εφαρμόζονται από το ΚΠΕ Παρανεστίου, είναι ενταγμένα στο Δίκτυο «Υπαίθρια Ζωή και Π.Ε.». Το Δίκτυο αυτό στηρίζει, συντονίζει και αναδεικνύει αντίστοιχα προγράμματα υπαίθριας διαβίωσης που υλοποιούνται από σχολεία ανά την Ελλάδα με στόχους παρόμοιους με αυτούς που τέθηκαν παραπάνω.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να διασαφηνιστεί η έννοια της «Υπαίθριας Διαβίωσης», διότι είναι ταυτόσημη με την έννοια της «ελεύθερης κατασκήνωσης». Αλλά ο όρος «κατασκήνωση» (ή και κάμπινγκ) εμπεριέχει πολλές και ποικίλες διαβαθμίσεις και ίσως και τελείως διαφορετικούς συνειρμούς για τον καθένα. Ο εγκυρότερος ορισμός της «ελεύθερης κατασκήνωσης» - που συμπίπτει πλήρως με την εφαρμογή της «Υπαίθριας Διαβίωσης» από το ΚΠΕ Παρανεστίου – δίνεται από τον Χαράλαμπο Κουθούρη PhD, επίκουρο καθηγητή στο αντικείμενο της «Διοίκησης Αναψυχής» στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Ορίζει λοιπόν ο Κουθούρης ως ελεύθερη κατασκήνωση την «... **υπαίθρια δραστηριότητα αναψυχής, που περιλαμβάνει την παραμονή και τη διανυκτέρευση σε πρόχειρα καταλύματα στην ύπαιθρο, όπως: σε αντίσκηνα ή άλλες πρόχειρες κατασκευές, χωρίς τη χρήση κτιριακών εγκαταστάσεων [...]. Η ελεύθερη κατασκήνωση στην ύπαιθρο μπορεί να γίνει[....] είτε σε χώρο οργανωμένο και περιφραγμένο από τους κατασκηνωτές είτε σε χώρο ελεύθερο, κάπου μέσα στο φυσικό περιβάλλον, χωρίς υποδομές**».(Κουθούρης, 2009)

Η ελληνική νομοθεσία αυτή τη στιγμή είναι απαγορευτική στην έννοια της ελεύθερης κατασκήνωσης σε δημόσιο και απερίφρακτο χώρο. Θα πρέπει να καταστεί σαφές ότι ούτε το ΚΠΕ Παρανεστίου ούτε η παρούσα εργασία θα πρότειναν κάτι ενάντια στην νομοθεσία. Όμως, βλέποντας τα πράγματα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο και έχοντας υπόψη ότι αυτός ο κανονισμός δεν ισχύει σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες με βαθιά παράδοση σε κατασκηνωτικό τουρισμό, θέτουμε το πλαίσιο που θα μπορούσαν να διαμορφώσουν οι ανάγκες μιας μεγάλης μερίδας πληθυσμού, εφόσον προηγηθεί κατάλληλη παιδεία. Είναι ήδη σε εξέλιξη ένα πανελλήνιο κίνημα για τη νομιμοποίηση της ελεύθερης κατασκήνωσης. Αλλά και επί του παρόντος ακόμα, υπάρχουν χώροι όπου μπορεί κανείς να κατασκηνώσει νόμιμα αλλά και πλαίσια αδειοδότησης για οργανωμένες δράσεις, εφόσον εκπροσωπείται από κάποιο φορέα.

Τα οφέλη της Υπαίθριας Διαβίωσης ως προαγωγού της έννοιας της αειφορίας έχουν παρατηρηθεί και καταγραφεί από ερευνητές της παιδαγωγικής επιστήμης στο παρελθόν και είναι πλέον αξιωματικά:

Η Υπαίθρια Διαβίωση συχνά διευκολύνει τις στιγμές περισυλλογής που συμβάλλουν στην διαμόρφωση της ταυτότητάς μας ως όντα με περιβαλλοντική συνείδηση. (Thomashow, 1995). Αυτό δε συμβαίνει μόνο λόγω των θετικών συνειρμών που γίνονται στη φύση – που έχουν καταγραφεί πολύ καλά άλλωστε (Tiesl & O'Brien,

2003; Martin & Thomas, 2000; Williams & Vaske, 2001) αλλά και επειδή οι συμμετέχοντες [σε μια τέτοια διαδικασία] εξοικειώνονται περισσότερο με την ανατροφοδότηση που συνήθως είναι κρυμμένη από την κοινή θέα (Martin, 1999)

Οι μαθητές προσέχουν τι τρώνε και τι δεν τρώνε, που αφοδεύουν, τι κουβαλάνε και που κοιμούνται. Αυτή η αυξημένη «σπλαχνική» συνειδητοποίηση παρέχει εμπειρική διδασκαλία για τους ενεργειακούς κύκλους με τρόπους που η τάξη δεν μπορεί να παρέξει. [...]. Με αυτόν τον τρόπο, οι υπαίθριοι εκπαιδευτές μπορούν να θέσουν τα υψηλά στάνταρτ διδασκαλίας επιστημονικής βάσης οικολογικών όρων με βιωματικό τρόπο, όπου οι μαθητές δε βλέπουν την ανθρώπινη δραστηριότητα ξεκομμένη από το φυσικό κόσμο, και από όπου μπορεί να προκύψει μια ευρεία κατανόηση της βιωσιμότητας (Shepard, 1969).

Μένει να δούμε λοιπόν αν και κατά πόσο η Υπαίθρια Διαβίωση καλύπτει τις ανάγκες ενός τουρίστα για να μπορέσουμε να της προσδώσουμε τον χαρακτηρισμό «τουριστικό μοντέλο». Για να το κάνουμε αυτό θα πρέπει να αναλογιστούμε τι ωθεί τους ανθρώπους στον τουρισμό. Σίγουρα τα κίνητρα ποικίλουν για τον καθένα από εμάς, όμως αν θα ήθελε κανείς να εντοπίσει κάποια βασικά, θα μπορούσε να τα συνοψίσει ως εξής:

- Ανάγκη για γνωριμία με τον κόσμο σε ένα πλανήτη που ολοένα μικραίνει
- Εμπειρίες, που προάγουν τη σοφία και την εξέλιξη
- Ψυχαγωγία – διασκέδαση
- Χαλάρωση
- Αίσθηση περιπέτειας

Είναι εύκολο να διακρίνουμε ότι αυτές οι ανάγκες καλύπτονται σε μεγάλο βαθμό μέσα από μια εμπειρία ελεύθερης κατασκήνωσης, και με επιπρόσθετα οφέλη, που φροντίζει να μας τονίσει ο Χαρίλαος Κουθούρης:

«Η έννοια της ελεύθερης κατασκήνωσης είναι συνδεδεμένη με την έννοια των διακοπών, της φυγής από το περιβάλλον της καθημερινότητας, της υγιεινής ζωής, της «αλλαγής», της «εξερεύνησης», ακόμη και της «περιπέτειας». (Κουθούρης, 2009)

«Η δραστηριότητα της ελεύθερης κατασκήνωσης οδηγεί το άτομο να βιώσει για ένα χρονικό διάστημα σε διαφορετικό περιβάλλον από αυτό της καθημερινότητας, αφήνοντας πίσω τετριμμένες και αναγκαίες συμπεριφορές της ζωής του. Στόχος της κατασκήνωσης είναι η ψυχική, συναισθηματική, σωματική βελτίωση της υγείας του κατασκηνωτή». (Κουθούρης, 2009)

Η ελεύθερη λοιπόν κατασκήνωση επιτρέπει στον κατασκηνωτή να αναπτύξει φιλοπεριβαλλοντικές και αειφορικές συμπεριφορές ενώ ταυτόχρονα καλύπτει πολλές από τις ανάγκες που τέθηκαν παραπάνω ως κίνητρα για τουρισμό, αφού παρέχει:

- Γνωριμία και αμεσότητα με τη φύση

- Μικρό ενεργειακό αποτύπωμα αφού δεν έχει ανάγκη σε ηλεκτρικό ρεύμα
- Μικρό ενεργειακό αποτύπωμα στις καταναλωτικές - διατροφικές συνήθειες (εφόσον ο κατασκευαστής στηρίζει τις τοπικές και μη συσκευασμένες τροφές και τις μαγειρεύει δίχως κατανάλωση ρεύματος. Επίσης ο όγκος των απορριμμάτων που προκύπτει είναι ανάλογος των παραπάνω επιλογών)
- Χαλάρωση και ευεξία μέσα από φυσική άσκηση και άθληση
- Ανάπτυξη αισθήματος περιπέτειας
- Ουσιαστική γνωριμία με τον τόπο μέσα από περιήγηση
- Αμεσότητα με τους κύκλους της φύσης (από πού παίρνω το νερό, που πηγαίνει το νερό, που πηγαίνουν τα απόβλητά μου, πώς διαχειρίζομαι μόνος μου τα απορρίμματά μου κτλ)
- Το πολύ κοινό: η ευτυχία βρίσκεται σε απλά-φυσικά πράγματα, σε σχέσεις και αισθήσεις
- Την επιστροφή στις βασικές αξίες

Εξάλλου, «*η μεταμορφωτική δύναμη μιας εμπειρίας στην άγρια φύση είναι μια αποτελεσματική είσοδος στην περιβαλλοντική ηθική*» (Hammit, Freimund, Watson, Brod, & Monz, 1996; Mazze, 2006)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Κουθούρης Χαρίλαος PhD, *Υπαίθριες δραστηριότητες αναψυχής, ακραία αθλήματα*, Εκδόσεις Χριστοδουλίδη, Θεσσαλονίκη, 2009
- Martin, P. (1999). Critical Outdoor Education. In Priest, S., & Miles, J. (Eds.), *Adventure programming*, (463-71). State College, PA: Venture.
- Shepard, P. (1969). *The subversive science*. Boston: Houghton Mifflin.
- Hammit, J. P., Freimund, W., Watson, A., Brod, R., & Monz, C. (1996, January 12-14). *Responsible environmental behavior: Metaphoric transference of minimum-impact ideology*. Paper presented at the Coalition for Education in the Outdoors Research Symposium Proceedings, Bradford Woods, Indiana.
- Teisl, M. F., & O'Brien, K. (2003). Who cares and who acts? Outdoor recreationists exhibit different levels of environmental concern and behavior. *Environment and Behavior*, 35(4), 506-522.
- Thomashow, M. (1995). *Ecological identity: Becoming a reflexive environmentalist*. Cambridge, MA: MIT Press.
- <http://rec.acadiau.ca>
- <http://www.cpit.ac.nz>